

Presentació

Asun Llana i Caterina Lloret*

Ens han demanat que en aquesta edició de *Temps d'Educació* es presenti una qüestió difícil, i pel que sembla incòmoda, que sobrepassa els idealismes pedagògics destinats als «sants innocents» i ens situa més enllà de certes omnipotències tècniques que semblen voler reduir qualsevol problema infantil o juvenil a l'àmbit d'una educació curricular. Es tracta de la Justícia de Menors. Per això agraïm l'aportació de totes les persones que des del coneixement i l'experiència en han ofert generosament els seus escrits i la seva veu com a elements introductoris per a un debat obert. Un debat del

qual esperem una continuïtat en aquest o altres espais de reflexió i que se situa en un moment com l'actual, especialment marcat per la reorganització institucional d'aquest sector, i a l'espera de noves disposicions legislatives.

La mateixa existència d'una Justícia de Menors és un fet espinos perquè ens remet inevitablement al fracàs dels adults en la nostra pretensió d'evitar que les pròpies contradiccions personals i socials sobrepassin els àmbits d'educació i tutela, familiars i escolars, reservats als infants i als joves. Es recorre a la institució judicial quan les altres institucions socials es veuen impotents per assumir els conflictes generats per un desequilibri entre necessitats, desitjos, drets i obligacions. Quan més fallen els recursos per donar resposta als problemes des del respecte, la convivència i la solidaritat, més es tendeix a judicialitzar la vida quotidiana de les persones. La necessitat d'intervenció de la Justícia posa en evidència que ni la situació de dependència social, ni la categorització per edats, ni l'atribució-construcció d'una identitat psicosocial específica, ni la configuració institucional de les instàncies de socialització per a la infància i la joventut són prou aptes i/o suficients per garantir el control, l'educació i el benestar d'un grup de població constituït per la minoria d'edat. Un grup de població que és mantingut en una situació de reserva fins que la majoria d'edat els doni el permís legal de ser protagonistes de la seva pròpia vida i actors socials de ple dret en el món dels adults.

---

* Asun Llana és llicenciada en Pedagogia. Cap d'Estudis de l'ensenyament d'Educació Social i professora del departament de Teoria i Història de l'Educació a la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona.

Adreça professional: Asun Llana. Dept. de Teoria i Història de l'Educació. Divisió de Ciències de l'Educació. Universitat de Barcelona. Campus Vall d'Hebron. Passeig de la Vall d'Hebron, 171. 08035 Barcelona

* Caterina Lloret, doctora en Pedagogia, és professora titular d'educació especial a la Facultat de Formació del Professorat de la Universitat de Barcelona.

Adreça professional: Caterina Lloret. Dept. de Didàctica i Organització Educativa. Divisió de Ciències de l'Educació. Universitat de Barcelona. Campus Vall d'Hebron. Passeig de la Vall d'Hebron, 171. 08035 Barcelona.

La realitat, però, no demana permís per superar les previsions i les disposicions organitzatives, per travessar fronteres físiques o simbòliques i sortir dels temps i dels espais delimitats per contenir-la, per burlar les vigilàncies o defugir les funcions, les ocupacions, les obligacions i les prohibicions marcades. Com qualsevol persona, les criatures i els joves poden estar i/o actuar fora o en contra dels límits socials previstos, i no tan sols per abandó, disfunció o impotència dels adults responsables, sinó per pròpia iniciativa. A part i alhora d'haver estat constituïts socialment només com a subjectes d'educació i tutela, criatures i joves poden esdevenir, doncs, actors socials fora de lloc. Per això la seva inadaptació pot ser considerada com una triple transgressió social: són el que no haurien de ser, fan el que no haurien de fer i no estan on haurien d'estar. En el recurs a la Justícia hi va llavors adreçada una demanda (explícita o implícita) de resolució d'una problemàtica social que supera els seus propis mecanismes d'intervenció. (En la proposta de penalització de les famílies dels menors infractors a França hi podem trobar un exemple d'això).

Els menors —com els adults declarats deficients— no tenen autonomia social plena, però dins o fora del seu lloc o grups de pertinença o adscripció, la seva identitat primera, prèvia a tota altra diferència o situació, és la de ser persones i, per tant, subjectes de dret. En tot Estat de Dret la Justícia de Menors, no pel fet d'anar destinada a un grup de població específic, pot deixar

d'adequar la legislació, els procediments judicials i les mesures penals i administratives a les normes constitucionals que el determinen. Les funcions protectores i reformadores que se li demanen no poden desembocar en una ficció jurídica, ni caure en la contradicció d'acabar fent més vulnerables les persones a les quals va adreçada pel motiu de la seva pròpia situació.

La qüestió ha d'anar més enllà de la urgència d'establir unes garanties judicials suficients; es tracta de promoure el respecte als drets de tota persona en el sentit més ampli, sigui quina sigui la seva situació. Es tracta de no oblidar que les lleis, disposicions i intervencions s'adrecen a subjectes de drets i no a objectes de normalització. Venim d'una tradició institucional que redoblava la justícia de menors repressiva amb una justícia tutelar marcada per l'assistencialisme i el control. En aquest tipus de tutela es determinaven i es determinen els drets i les necessitats dels i les menors de forma apriorística i s'aplica moltes vegades, i encara ara, en funció de la precarietat i/o rigidesa de les mesures i els recursos existents. Queda llavors al marge l'adequació, la manera com se satisfan drets i necessitats i el fet que els i les menors són també els subjectes d'uns desitjos i d'unes responsabilitats (no sols obligacions) que demanen una socialització incorporada al mateix entramat social i a una vida quotidiana participativa.

La justícia penal pot adoptar unes formes específiques amb relació a les responsabilitats dels i les menors i promoure mesures conse-

qüents. No obstant això, no es pot reduir a aplicar la lletra de la llei o les normatives que se'n deriven. Cal contemplar les significacions socials col·lectives que representen i les significacions socials individuals o de grup que conformen la visió i la situació dels professionals que les apliquen. Les lleis, els procediments, els qui ho apliquen, els mètodes, els recursos i els efectes produïts no es poden separar del context, que esdevé text, en el qual se situa l'àmbit de la justícia o de la injustícia social. Per això hem de tenir present qui són i on són els menors que van a parar a la justícia penal.

La justícia social, com la injustícia, és transversal a totes les institucions (les penals incloses), a tots els àmbits i recursos on es desenvolupa la vida de relació i la convivència de grans i petits. A més, les relacions educatives entre adults i menors han estat marcades per les relacions pedagògiques-coactives i pel predomini de les obligacions sobre els drets. Per exemple, el fet d'una escolarització extremadament normativitzada, que difícilment assumeix la diferència i el conflicte, i un sistema disciplinari basat en premis i càstigs (a l'escola, a casa, arreu on hi hagi adults «responsables»), planteja la qüestió de la justícia i la injustícia dins dels mateixos àmbits domèstics, escolars i socials específics o generals. Perquè si parlem de la injustícia de l'explotació laboral dels infants (¿només dels infants?), del forçós atur dels joves que encara no tenen edat i dels que la tenen, també hauríem de parlar de les injustícies de les institucions educatives. Hauríem de parlar de

les injustícies, no sols de les considerades il·legals, sinó de les consentides i de les legalitzades dins dels espais de formació i tutela. La transgressió dels menors a les normes reflecteix, la violència material i simbòlica viscudes dins i fora de les institucions educatives quan deixen de ser uns referents socials vàlids per a una convivència basada en el respecte i la solidaritat.

Després d'aquestes consideracions, el projecte d'incloure una determinada franja d'edat en un tipus o altre de Justícia, qüestió que no deixa de tenir repercussions ben reals en les vides dels joves, no pot eludir un debat molt més ampli: el perquè i el com de la Justícia Penal de Menors i de la Justícia Social que travessa les seves vides. I això és el que també es manifesta en les seves veus quan volem escoltar-les. Deixem, doncs, el debat i la reflexió oberts i acabem aquesta presentació amb un seguit d'interrogants als quals se'n podrien afegir molts més.

¿Es pot plantejar una Justícia de Menors no repressiva en un context d'injustícia social repressora? ¿Com educar la responsabilitat i l'autonomia a partir d'unes instàncies socialitzadores presidides per la dependència i el control? ¿Qui i com es preocupa en una situació de conflicte d'escoltar realment el menor com a persona, més enllà de ser alumne, fill, filla, infant o jove que depèn d'una disciplina o indisciplina educativa? ¿Queda clar el que és i el que significa la transgressió social i/o la infracció a les lleis penals? ¿Quina és la relació i l'articulació entre les mesures judicials i les mesures administratives?...